

Л.А. ОРОХОВСЬКА

канд. філос. наук, старший викладач

кафедри філософії НАУ

ФІЛОСОФСЬКО-ТЕОСОФСЬКИЙ КОРДОЦЕНТРИЗМ Г. СКОВОРОДИ

У релігійно-філософському вченні Г. С. Сковорода найважливішою для сучасності є теза про щастя людини і людства в цілому. Сковорода у своїй творчості зосереджується навколо проблеми, що таке щастя і чи може його досягти кожен.

«Брось, пожалуй, думать мнь, сколько жителей в лунь!

Брось Коперниковски сферы.

Глянь в сердечныя пещеры!» [1, с. 86].

По-суті, цими рядками з Пісні 28-ї «Саду» виражені погляди Сковорода на «серце» як розумовий центр. Він не розрізняє в слові «серце» його чуттєвої та раціональної сторін: «Утаенная мислей наших бездна и глубокое сердце – все одно» [2, с. 161]. Як сутність і натура людини серце зіставляється з головою: «Сердце твое есть голова внешностей твоих» [3, с. 168]. Сковорода не протиставляє чуттєвість розуму, а говорить про необхідну відповідність способу існування даної людини до її сутності. «А как учил нас Иеремия, и ему веруем, что истинным человеком есть сердце в человеке, глубокое же сердце и одному только Богу познаваемое не иное что есть, как мислей наших неограниченная бездна, просто сказать, душа, то есть истое существо, и сущая иста, и самая ессенция (как говорят), и зерно наше, и сила, в которой единственно состоит жизнь и живот наш, а без нея мертвая тень есмы...» [4, с.173].

Філософсько-теософський кордоцентризм зароджується у Сковорода з визнання того, що людина подібна Богу за своїм серцем. У вченні Сковорода щастя людини не зв'язується із задоволенням все зростаючих потреб, а має глибші корені. Суть щастя він пов'язує із способом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вираз Сократа: «Інший живе щоб їсти, а я їм для того, щоб жити», яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Книжечка, называемая Silenus Alcibiadis, сиречь Икона Алквіадская (Израилский змій)» [5, с. 6]. Своїм розумінням щастя Сковорода мов би захищає людську природу від примітивного зведення її до споживання і своєкорисливості. Сам він обрав такий спосіб життя, що, за його словами, допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути краще» він зв'язував із поняттям «чистої совісті»: «Краще годину чесно жити, ніж кепсько цілий день». Суть «чесного життя» і «чистої совісті» розкриває Сковорода через трудову діяльність людини. Щастя людини він бачить у праці, яка відповідає її природнім нахилам. У Сковорода не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця – це не обов'язок, не борг, не примус, а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть поза залежністю від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення «сродної».

У байці «Бджола і Шершень»

стверджується думка про те, що «сродна» праця» є потребою душі, а не важким обов'язком. Бджола усвідомила цю істину, бо мудріша за Шершня, який нікому не приносить ніякої користі, а тільки користується плодами чужої праці. «Шершень есть образ людей, живущих хищеніем чуждаго и рожденных на то одно, чтоб ѣсть, пить и протч. А пчела есть герб мудраго челоуька, с сродном дъль трудящегося» [6, с. 126].

Осмыслиючи сучасне суспільство, ми звертаємося до практичної філософії Г. С. Сковороди, насамперед, до розрізнення життя відповідно до принципу «сродності» чи всупереч йому. А цей принцип визначався філософом ступінню досконалості потреб, на задоволення яких спрямовує свої зусилля людина. Ось чому поняття «потрібне» і «непотрібне» у філософії Г.С.Сковороди зіставляються з парою понять «легке» – «важке». Сковорода часто повторював слова Епікура: «Благодарение блаженной натурь за то, что нужное сделала нетрудным, а трудное ненужным» [6, с. 127]. Головне у людині 1. не теоретико-пізнавальні здібності, а емоційно-вольова сутність людського духу – «серце людини». У кожній людині своя природа. Її не можна змінити, і якщо людина не має спорідненості з якоюсь працею, професією чи знанням, то ніяка наука їй не допоможе. Людина, яка не пізнала себе, не може обрати відповідно до своєї природи працю, отже, не може бути щасливою. «Несродна праця» лежить в основі соціальних нещастя. У кожній людині є нахил до «сродної» собі справи. Ця «сродність» і є виявом у людині вічного, «іскри Божої». Сковорода говорить про «сродность к хлебопашеству», «сродность к воинству», «сродность к богословию». Визначення праці з позицій джерела волі і щастя, чи джерела страждань і нещастя людей зустрічається досить рідко. У Сковороди вперше ця тема визначилась як головна і в літературних творах, і в релігійно-філософських трактатах. Уся його творчість виходить з того, що людство може об'єднати тільки праця із суспільною користю й особистим щастям – «сродна праця». Світова громадськість зараз визнає, що щастя і мир на планеті залежать здебільшого не від того, що люди вміють робити, а від того, на що спрямована їхня діяльність.

Сьогодні західна гедоністична споживацька цивілізація переживає глибоку кризу своїх цільових установок, мотивів і життєвих сенсів діяльності. Техногенна цивілізація дала багато в плані покращення добробуту людей, зросла тривалість життя самої людини, підвищився рівень освіти та інформованості населення. Але цей прогрес обернувся регресом у сфері духовності. Темп життя, що весь час зростає, залишає людині все менше часу для осмислення того, що відбувається, та приводить до невпевненості у собі, втрати орієнтації в сучасному світі, песимізму та апатії. Проте людство не хоче визнавати, що час економцентризму вже закінчився. На зміну цій матеріальній техногенній цивілізації передбачається поява цивілізації пост-матеріальних цінностей, в якій доміганта рівня життя зміниться якістю життя, людство усвідомить, що необхідно подолати споживацький гедонізм, бездуховний спосіб життя, який формується техногенною цивілізацією, хоч зрозуміло, що в багатих країнах подібні ціннісні зрушення зустрінуть сильний опір споживацького гедонізму.

Психологічний портрет «масової людини» Ортега-і-Гассет змалює двома рисами: безмежний ріст життєвих потреб, і, відповідно, нестримна експансія власної природи, з іншої сторони, та вроджена невдячність до всього, що полегшує йому життя

[7]. Це перекликається зі словами Г. С. Сковороди, який вважав, що коли людина поєднує своє уявлення про сенс життя із задоволенням “сліпої природи”, вона потрапляє у рабство до неї. Цей згубний шлях визначається прагненням людини оволодіти тим, що їй природа не дала. Жадоба влади, слави всупереч “сродності” своїй не сприяє досягненню людиною щастя. Воно, зрештою, приводить її в полон згубних пристрастей, породжуючи несумісні із щастям страх, нудьгу, сум, муки сумління. Нехтування вимогами розумної природи, з погляду Г.С.Сковороди, перетворює “правлення – в мучительство, судейство – в хищення, воинство – в граблення, а науки – в орудие злобы”. Щастя Сковорода розглядає як стан незалежності та душевного спокою, що досягається шляхом звільнення від тиску навколишнього світу і подолання бентежних пристрастей, злої волі всередині людини.

Література

- Сад. Песнь 28-я // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 1. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С. 86-87.
- Розговор о том: знай себе // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 1. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С. 158-163.
- Розговор 3-й о том же: знай себе // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 1. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С. 165-172.
- Розговор 4-й о том же: знай себе // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 1. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С. 172-177.
- Книжечка, называемая Silenus Alcibiabis, сиречь Икона Алкивиадская (Израилскій змії) // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 2. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С. 6-11.
- 6. Пела и Шершень // Сковорода Г. Повне зібрання творів / У 2-х т. / Редкол.: В. І. Шинкарук (голова) та інші / – Т 1. – К.: Наук. думка, 1973 / АН УРСР. Ін-т філософії. – С.126-127.
- 7. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Избранные труды / Х. Ортега-и-Гассет; пер. с исп. / А. М. Руткевич (сост., предисл. и общ. ред.) – М.: Весь Мир, 1997. – С. 43-163.